

DOI <https://doi.org/10.30525/978-9934-26-263-0-39>

**PSYCHODYNAMIC STRUCTURE OF THE SUBJECT'S
PERSONALITY CRIMINAL OFFENCE**

**ПСИХОДИНАМІЧНА СТРУКТУРА ОСОБИСТОСТІ
СУБ'ЄКТА КРИМІНАЛЬНОГО ПРАВОПОРУШЕННЯ**

Veresha R. V.

*Doctor of Law, Professor,
Head of the Department of Criminal
and
Administrative Law
Academy of Advocacy of Ukraine
Kyiv, Ukraine*

Вереша Р. В.

*доктор юридичних наук, професор,
завідувач кафедри кримінального та
адміністративного права
Академії адвокатури України
м. Київ, Україна*

Вважається, що антисуспільна поведінка не є похідною від певних особливостей психодинамічної структури особистості – хоча особа, яка вчинила кримінальне правопорушення, дійсно вирізняється певними особливостями, але ці особливості переважно є результатом конкретного контактного спілкування, тобто конкретного способу взаємодії між особою та середовищем. З огляду на це, для суб'єкта, який входить до певної соціальної групи, усвідомлення приналежності до неї здійснюється через сприйняття власних характеристик як факту певної психічної спільності з іншими членами даної соціальної групи, що сприяє осмисленню особою себе як частини соціуму. На особу, яка вчинила кримінальне правопорушення не можна ефективно впливати, не вносячи корективи в її соціальне середовище, не змінюючи способи її взаємодії з таким середовищем [1, с. 110]. Існує концепція, згідно з якою будь-які біологічні та психологічні особливості суб'єкта кримінального правопорушення є соціально набутими, що дає підстави при визначенні детермінантів формування особистості суб'єкта кримінального правопорушення звертати увагу лише на соціальні фактори [2, с. 267].

Дійсно, значення соціальних факторів при визначенні детермінантів кримінальної поведінки відкидати не можна. Перш за все потрібно відмітити роль сім'ї у формуванні особистості людини, у тому числі й особистості суб'єкта кримінального правопорушення. Особа формується в родинному колі протягом значного часу, що посилює силу впливу на неї як позитивних, так і негативних сімейних факторів. З точки зору

формування системи життєвих поглядів роль родини також складно переоцінити. Приміром, родичі можуть виховати ненависть щодо осіб іншої національності, упевненість у неповноцінності певних рас і т. п. Подібні вчинки з боку найбільш близьких і авторитетних людей формують у особи цілком стійкі життєві установки, серед яких і такі, що ґрунтуються на почутті ненависті та ворожнечі до тих, кого зневажали або звинувачували «старші» представники родини. Ці життєві установки можуть формувати в майбутньому мотивацію кримінально протиправної поведінки, відчуття її виправданості й навіть правомірності відносно певних осіб, адже вони є «ворогами».

Сучасна сім'я часто характеризується значною дезорганізованістю та неврівноваженістю, внутрішнім розладом та відсутністю як матеріальних, так і емоційних зв'язків. Передусім саме цим обумовлюються зростання кількості розлучень, збільшення частки неповних і неблагополучних родин, почастищення випадків неврозів на сімейно-побутовому підґрунті, нівелювання престижу сімейних цінностей. На сучасному етапі розвитку суспільства необхідно усунути негативні соціально-психологічні фактори, пов'язані із сім'єю, які можуть сприяти формуванню у особистості антисуспільної спрямованості.

Як зазначалося вище, на формування кримінально спрямованої поведінки впливає життєва ситуація, яка щодо вчинення кримінального правопорушення особою називається криміногенною. Вважається, що криміногенною ситуацією є такий збіг обставин, за якого формування кримінально протиправного задуму, мети кримінального правопорушення та досягнення кримінально протиправного результату є найбільш вірогідним, коли для цього складаються найбільш сприятливі умови. Такі ситуації ніби мотивують, провокують особу вчинити кримінальне правопорушення. Залежно від того, які джерела формують криміногенну ситуацію, виокремлюють такі їх види: штучно створені самим суб'єктом; такі, що склалися об'єктивно; такі, що виникли в результаті поєднання дій суб'єкта та інших обставин.

Перший вид криміногенних ситуацій виникає в результаті цілеспрямованої поведінки суб'єкта, яка спрямована на створення сприятливих для скоєння кримінального правопорушення умов. Однак дії суб'єкта можуть спочатку спрямовуватися на досягнення зовсім іншої мети – або іншого кримінального правопорушення, або просто аморального, асоціального чи некримінально протиправного діяння. Другий вид криміногенних ситуацій є наслідком недоліків у діяльності державних, громадських та інших органів, суб'єктів господарської

діяльності тощо або недбалості окремих осіб. Також вони можуть виникати в результаті необережної або аморальної чи протиправної поведінки потерпілого або свідків, при стихійних лихах, нещасних випадках тощо.

Отже, певна соціальна структура є механізмом установок і програм майбутнього розвитку особистості [3, с. 49–51]. Загальна культура суспільства в цілому, а також окремих субкультур і соціальних груп позначається на поведінці особи і має на неї безпосередній вплив. Кримінальна поведінка особи залежить від стійких соціально обумовлених негативних деформацій особи [2, с. 268]. Отже, соціально-економічні, політичні та культурні аспекти життя суспільства впливають ззовні на формування механізму кримінального правопорушення, тоді як біологічні та психологічні особливості суб'єкта кримінального правопорушення формують його зсередини, складаючи внутрішній зміст кримінальної поведінки.

Особисті риси і властивості особи призводять до неправильного формування системи цінностей лише тоді, коли вступають у протиріччя з об'єктивною реальністю, коли особа виявляється не готовою нормально існувати (навчатися, працювати тощо) у тих умовах, в яких вона опинилася. Тому для розуміння причин психологічної деформації важливо визначити, у чому конкретно полягає негативний вплив соціального середовища на формування та підтримання у відповідному стані особи, яка вчинила кримінальне правопорушення.

Співвідношення та взаємодія соціального і біологічного в особистості суб'єкта кримінального правопорушення – питання досить дискусійне. На нашу думку, передумовою розвитку людини як соціальної особистості є її біологічна сутність. Будь-яка людина має лише їй притаманну будову нервової системи, власну конституцію будови тіла та мозкової діяльності. Особливості соціалізації являють собою інтегративну єдність з біологічними характеристиками, яку неможливо розділити.

У літературі звертається увага на те, що у людині концентрується і в певних межах взаємодіє біологічна та соціальна інформація; у свою чергу, внутрішнє відображення зовнішнього світу і відповідна реакція кожної особистості є специфічними, як і весь внутрішній світ людини, хоча він і соціально детермінований [4, с. 402]. Головна проблема взаємодії біологічних та соціальних факторів у детермінації кримінально протиправної поведінки пов'язана з питанням щодо того, як і які біологічні фактори утруднюють процес їх «нормальної» взаємодії із соціальними, тобто які біологічні особливості людини

можуть негативно впливати на її розвиток як особистості та процес її соціалізації в цілому [4, с. 408].

Основним фактором, що обумовлює асоціальну поведінку особи, деякі вчені вважають неврологічні особливості особистості. У результаті взаємодії властивостей нервової системи особи із зовнішніми умовами, в яких вона перебуває, і виникає кримінально протиправна поведінка. Також припускається, що залежно від конкретної комбінації особистісних, нейробіологічних факторів та факторів оточення можна говорити про схильність особи до скоєння кримінальних правопорушень певного типу. При цьому як спадковість, так і негативні соціальні фактори не відіграють вирішальної ролі у формуванні кримінально протиправної поведінки.

Література:

1. Зелинский А. Ф. Криминальная психология. Киев: Юринком Интер, 1999. 240 с.
2. Попович О. В. Вплив психологічних детермінант кримінальної субкультури на криміналізацію особи. *Вісник Чернівецького ф-ту НУ «Одеська юридична академія»*. 2013. № 1. С. 263–277.
3. Akers Ronald L., Jensen Gary F. Empirical Status of Social Learning Theory of Crime and Deviance: The Past, Present, and Future. *Advances in Criminological Theory* / eds.: T. Francis Cullen, J. P. Wright, K. R. Blevins. New Brunswick, NJ: Transaction Publishers, 2006. Vol. 15. P. 37–76.
4. Ігнатов О. М. Біологічні фактори детермінації злочинної поведінки: постановка проблеми. *Формула права*. 2010. № 4. С. 402–412.